

FAITS DIVERS

Gerbrand Bakker verzamelt internationale prijzen

De Nederlandse auteur Gerbrand Bakker blijft maar internationale eer oogsten. Met de Engelse vertaling van *De omweg* (*The Detour*) schreef hij de Independent Foreign Fiction Prize op zijn naam. De prestigieuze onderscheiding bekroont het 'beste fictiewerk van een levende auteur, vertaald in het Engels vanuit een andere taal en verschenen in Groot-Brittannië'. Zowel vertaler David Colmer als auteur Bakker krijgen 5.000 pond en een magnum champagnefls. De omweg gaat over een Nederlandse vrouw die op de vlucht slaat voor zichzelf in landelijk Wales. Het erelijstje van de Independent Foreign Fiction Prize oogt fraai, met onder meer Orhan Pamuk (1990), Milan Kundera (1991) en Paul Verhaeghen (2008). Met de vertaling van *Boven is het stil* (*The Twin*) won de schrijver ook al de met 100.000 euro gehonoreerde Impac Dublin Literary Award. (DL)

Ilja Leonard Pfeijffer en de knusse dichters

Dichter, graecus en romancier Ilja Leonard Pfeijffer maakt zich zorgen over de staat van de poëzie. Op zijn Facebookpagina publiceerde hij een urgente oproep tot de "grote dichters van heel Nederland en België": "We moeten onder ogen zien/ dat onze knusse niche steeds knusser dreigt te worden." Pfeijffer schudt op geestige wijze de kussens op: "Wie nu nog durft te schrijven, heeft de dure plicht/ iets méér te leveren dan een zesmingedicht/ dat met verwondering naar de ontroering kijkt/ en zeer ontroerd verwonderd echt op alles lijkt/ wat eerder al ten onrechte werd aangezien voor poëzie." En hij besluit: "Ik vraag niets, wil niets, eis niets, heb niets uit te leggen./ Maar kunnen we misschien beginnen iets te zeggen?" (DL)

Scarlett Johansson verfilmt boek Truman Capote

Dat de Amerikaanse actrice Scarlett Johansson literair niet van de straat is, wisten we al langer. Maar voor haar debuut als regisseur waagt ze zich nu ook aan een boekverfilming. Begin 2014 starten de opnames voor haar adaptatie van *Summer's Crossing*, een vroeg werk van Truman Capote uit de jaren veertig, dat pas na zijn dood ontdekt is en postuum in 2004 het licht zag. De roman handelt over de liefde van een protestants 17-jarig meisje voor een joodse parkeerwachter in New York. Capote beschouwde het boek in een vlaag van zelfkritiek als onvoldragen en gooide het bij het afval. Johansson is al jaren aan het onderhandelen met de erven-Capote over de verfilming van een van haar lievelingsboeken. (DL)

ONZE KEUZE

- 01 Julian Barnes, *Hoogteverschillen*.** Magisch boek waarin de schrijver de ballonvaart verveelt met de dood van zijn geliefde.
- 02 Dante Alighieri, *Divina Commedia*.** Meesterwerk over de allegorische reis die zondaar Dante in naam van de mensheid onderneemt.
- 03 Khaled Hosseini, *En uit de bergen kwam de echo*.** Roman die uitmunt in vertelkracht, overmenselijke personages en tragiek.
- 04 Frans van Dooren, *Met Dante door Italië*.** Reis door het moderne Italië dat van de *Divina Commedia* doordrongen is.
- 05 Bette Westera en Thé Tjong-Khing, *Held op sokken*.** Humoristisch prentenboek vol picturale kracht.

Een onnavolgbare reis door de verbeelding:

Nu het Inferno volop is losgebarsten is het niet minder dan gepast hulde te brengen aan de man achter dat onovertrefbare meesterwerk waarop Dan Brown pretendeert zich te hebben gebaseerd. Want behalve de titel hebben beide werken nu werkelijk niets met elkaar gemeen. **Sabine Verhulst**

Ravenna, 1321, aan het hof van Guido Novello da Polenta. In de nacht van 13 op 14 september bezwijkt dichter Dante Alighieri op 56-jarige leeftijd aan een malaria-aanval die hij op de terugweg van een diplomatieke missie in Venetië had opgelopen in het moerasland bij Comacchio. De adellijke familie van de Polenta's was, na de Scaligeri van Verona en de Malaspina van de Lunigiana, de laatste van de reeks machthebbers die Dante tijdens zijn bijna twintig jaar durende ballingschap uit Firenze onderdak hadden geboden en hem als gezant hadden ingeschakeld.

Dante werd aan de hoven van Noord-Italië met open armen ontvangen als een groot geleerde. Een troost voor de fiere Florentijn. Zijn geboortestad had hem immers niet alleen verbannen, maar ook ter dood veroordeeld. Dante was een ambitieuze burger en een bedrijvige politicus, een man van de actie die er niet voor terugdeinsde zich letterlijk in de strijd te werpen. Hij was cavalerist bij de slag van Campaldino (1289) tegen Arezzo, nam deel aan missies, vervulde openbare functies en behoorde als lid van het college van Priors van Florence tot de bestuurders van de stad.

Zijn ballingschap was een gevolg van de twist tussen twee partijen: Dante koos voor de Witten die de stad meer autonomie wilden geven en het uiteindelijk moesten afleggen tegen de Zwartten, die meer bij de Kerk aanleunden. Toen deze laatste aan de macht kwamen, werden de Witten verdreven. De verbanning werd hem betekend in 1302, toen hij op terugtocht was van een missie naar Rome, en trof ook andere vooraanstaande Witten, zoals de vader van Francesco Petrarca. Er ontstond een haat-liefdeverhouding met Florence die voorgoed een stempel zou drukken op het oeuvre van de schrijver.

Visionaire geest

De traktaten die hij als balling schreef, getuigen van zijn constante zoektocht naar morele en spirituele vervolmaking: *Il convivio* (*Het gastenmaal*) over wetenschappelijke en filosofische vraagstukken, *De vulgari eloquentia* over het culturele belang van de volkstaal (Italiaans versus Latijn), de *Monarchia*, over de verhouding tussen de geestelijke (de paus) en de wereldlijke macht (de keizer). Maar Dante's geloof in de kracht van de menselijke geest om

het aards bestaan te begrijpen en de lotsbestemming van de mensheid te doorgronden zal ongekende hoogten bereiken in de *Commedia*. Hij beschrijft er een denkbeeldige reis door de drie rijken van het hiernamaals (Hel, Louteringsberg en Paradijs). Dankzij zijn taalvirtuositeit – Dante creëert in zijn eentje 15 procent van de Italiaanse woordenschat –, zijn verbeeldingskracht en zijn geleerdheid zal dit verhaal uitgroeien tot een weergaloos dichtelijk epos. Het werk is eveneens het verhaal van een schrijverschap in wording. In hetzelfde tijdsgewricht waarin Dante's poëtische en visionaire geest de wereld van het bovennatuurlijke verkende, bracht het Italiaanse schiereiland nog twee andere genieën voort die zich

was beschreven door de Alexandrijnse astroonoom Ptolemaeus. Van het aards paradijs stijgt Dante op naar het Paradijs, dat bestaat uit negen concentrische hemelsferen die grotere delen de namen van de planeten dragen. Ten slotte belandt hij in het oneindige en onstoffelijke empyreum, waar hij verblind door het goddelijke licht zijn relaas zal afbreken.

De imaginaire tocht vindt plaats in de paasweek van het jaar 1300 en duurt zeven dagen. Het is een allegorische reis die de 35-jarige zondaar Dante onderneemt in naam van de hele mensheid om de verschillende fasen van toenadering tot God te onderzoeken en te beleven. De zeven hoofdzonden

Zelf is Dante in de 'Commedia' zoals hij in het leven stond: een mens van vlees en bloed, die valt, twijfelt, schrikt, voelt, zich vergist; maar een man die nooit opgeeft

bewogen op het raakvlak van verbeelding en realiteit. Kunstschilder en architect Giotto en koopman en diplomaat Marco Polo zouden onbekende visuele, geestelijke en geografische gebieden ontsluiten.

Zeven hoofdzonden

In de *Commedia* is Dante verteller en hoofdpersonage van een reis die hem de negen concentrische hellekringen zal doen afdalen. Na een ontmoeting met de driekoppige Lucifer die in het diepste punt van de aardbol in het ijs zit geklemd, doorklimt hij een mysterieuze ondergrondse gang en ontdekt hij de sterrenhemel aan het zuidelijk halfroond. Daar ligt het eiland met de Louteringsberg. Dante moet er zeven omgangen beklimmen alvorens hij uiteindelijk het aardse paradijs kan betreden, waar hij van zijn zonden wordt gezuiverd. In de *Commedia* heerst het geocentrische wereldbeeld zoals het in de tweede eeuw na Christus

structuren de geografie van de bovennatuurlijke ruimte en landschappen. De Louteringsberg, het intermediaire rijk tussen Hel en Hemel, was pas sinds het Concilie van Lyon (1274) officieel opgenomen in de katholieke leer na jarenlange theologische discussies die historicus Jacques Le Goff meesterlijk beschrijft in *La naissance du Purgatoire* (1981). Nauwelijks 40 jaar na die officiële erkenning bekroont Dante het ontstaansproces van het 'derde oord' met zijn sublieme Purgatorio dat definitief in het collectieve geheugen gegrift zal blijven.

De driedelige voorstelling van het hiernamaals, de symmetrische en aan numerieke vormprincipes onderworpen structuur van het gedicht, en niet het minst de verbluffende harmonie tussen vorm en inhoud zijn volledig de verdienste van Dante. De symbolische getallen 3 en 100 dicteren verschillende structuurniveaus: er zijn 100 canto's, verdeeld over 3 cantica's; de Hel telt 34 zangen (1+33), de

de ‘Divina Commedia’ van Dante Alighieri

Afdalen in het échte Inferno

andere elk 33. Dante gebruikt de terza rima, een aaneenschakeling van drieregelige strofen op rijm (aba/bcb/cdc). Voor het gedachtegoed dat in de *Commedia* werd verwerkt is Dante schatplichtig aan een schare geleerden, wetenschappers en schrijvers uit de oudheid en de middeleeuwen. Hij refereert aan de Bijbel en aan teksten van Plato, Aristoteles, Cicero, Ovidius, Ptolemaeus, Boethius, Avicenna, Averroes, Thomas Van Aquino en anderen. De *Commedia* vertoont een unieke verwevenheid tussen inzichten uit de antieke, heidense cultuur en de middeleeuwse, christelijke, maar ook uit de Arabische denkwereld.

Gids Beatrice

Op zijn reis wordt Dante opeenvolgend vergezeld door drie gidsen: schrijver Vergilius, die hem begeleidt door de Hel en de Louteringsberg tot in het aards paradijs, waar Beatrice hem opwacht. Mysticus Bernardus van Clairvaux vergezelt de dichter in de laatste drie zangen van het Paradijs en bereidt hem voor op de finale aanschouwing van God. Beatrice is een centraal figuur in het persoonlijke en intellectuele parcours van Dante. De gesublimeerde jeugdliefde die hij bezong in de pseudoautobiografische *Vita nova*, een mengvorm van poëzie en proza, wordt in de *Commedia* een symbolische gids. In het centrale canto van het dichtwerk, Louteringsberg 30, verschijnt Beatrice aan de dichter. Ze spreekt Dante rechtstreeks aan met zijn naam op het moment dat zijn boetedoening een hoogtepunt bereikt in het aards paradijs. Vergilius is verdwenen en ruimt plaats voor gids Beatrice die als symbool van de theologie Dante zal begeleiden in het Paradijs tot Sint-Bernardus de taak van haar overneemt. Met Beatrice creëerde Dante een nieuwe literaire mythe, die onmiddellijk als zodanig werd geïnterpreteerd. Nauwelijks enkele jaren later nam dichter Petrarca Beatrice en Dante op als legendarisch liefdespaar in zijn *Triumphus Cupidinis* (*Triomf van de Liefde*), samen met onder anderen Orpheus en Eurydice, Pyramus en Tisbe, Tristaan en Isolde.

De ziel na de dood

De *Commedia* is een pleidooi voor kennisoverdracht tussen generaties onderling en tussen tijdgenoten. Dante voert talloze gesprekken met de verdoemden van de Hel, de berouwvolle boetelingen van de Louteringsberg en met de gelukzaligen van het Paradijs. Hij ontmoet historische personages, Bijbelse en mythologische figuren, dichters, staatslieden, pausen, geleerden, giganten, vrienden, vijanden en verwanten en luistert naar hun verhaal. Beroemd is het relaas van de noodlottige passie van Francesca da Rimini voor haar schoonbroer Paolo Malatesta. Geen onderwerp is Dante vreemd: de goddelijke gerechtigheid, de rol van de engelen, de oorsprong en de evolutie van de natuurlijke taal, de mystieke ervaringen in het paradijs, het bestaan van de ziel na de dood, de structuur van de kosmos, zelfmoord, de hoofdzonden en de deugden. In de Hel wordt de voorstelling van de schimmen steeds aan de straf gekoppeld die overeenstemt met de begane zonde. Zelf is

Dante in de *Commedia* zoals hij in het leven stond: een mens van vlees en bloed, die valt, twijfelt, schrikt, voelt, zich vergist; maar een man die nooit opgeeft.

De Liefde

De *Commedia* had reeds een zeker succes toen Dante nog leefde: er werden vrij snel kopieën verspreid van afzonderlijke canti en van bundels zangen van de Hel en van de Louteringsberg. In totaal zijn van de *Commedia* ruim 700 manuscripten bekend, de meeste van de vijftiende eeuw. Het dichtwerk werd over heel Italië verspreid. Het werd overgeschreven door belezen en door minder geletterde kopiisten. Ondanks de herhaaldelijke ban van de Kerk drong het werk door in hogere en lagere kringen, universiteiten, religieuze en lekenkringen. De eerste druk verscheen in 1472 te Foligno. Giovanni Boccaccio (1313-1375) was een bewonderaar en een commentator van het eerste uur. Hij wijdde zijn leven aan de transcriptie van het werk en bedacht het epitheton ‘divina’ waarmee de *Commedia* de geschiedenis in zou gaan. De tekst werd doorgaans in het openbaar voorgedragen. Dante had immers met het terza rima een versmaat bedacht die het mogelijk maakt de talrijke verzen op het natuurlijke ritme van de ademhaling aan elkaar te rijgen. De briljante optredens van acteur en cineast

Roberto Benigni (*TuttoDante*) zijn hiervan het levende bewijs. Schoonheid en kennis, schoonheid van de kennis, met de bedoeling een zo groot mogelijk publiek te bereiken, dat was de ambitie van Dante. In het finale visioen van het Paradijs richt Dante zijn ogen op het eeuwige Licht van God: “In de diepte ervan zag ik hoe alles wat in het heelal als het ware in losse vellen uiteenvalt, door de Liefde in één boekdeel wordt gebonden.” De dichter beleeft in een allesomvattende oogopslag de totale samenhang van de schepping en de onderliggende verbanden. De sublieme metafoor van het boek, het “volume” waarop Dante meermalen in al zijn overdrachtelijke betekenissen inspeelt, krijgt hier de sterkste betekenis ooit. De Italiaanse cultuur is van de *Divina Commedia* doordrongen, maar het werk heeft een blijvende universele dimensie die tijd en ruimte overstijgt.

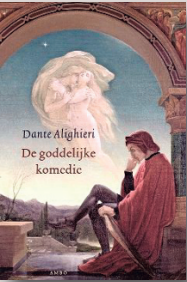
Sabine Verhulst doceert Italiaanse literatuur aan de UGent.

© KORNEEL DETAILLEUR

LEES MEER:

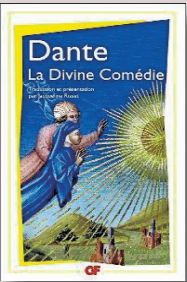
Dante Alighieri, *De goddelijke komedie*, vertaald, ingeleid en toegelicht door Frans van Dooren, Amsterdam: Ambo|Anthos, 2009 (13de druk) (1987). Vertaling in proza.

Dante Alighieri, *De goddelijke komedie*, vertaald en toegelicht door Ike Cialona en Peter Verstegen, met een nawoord door Marcel Möring, Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep, 2008 (5de druk) (2000). Rijmende en metrische vertaling.

Dante, *La divine comédie (Enfer, Purgatoire, Paradis)*, texte original, traduction, introduction et notes de Jacqueline Risset, Paris, GF-Flammarion, 2010 (1990). Vertaling in vrije verzen.

Frans van Dooren, *Met Dante door Italië. Reizend in het voetspoor van de dichter*, Amsterdam: Ambo|Anthos, 2004.

